

po deželi, po farah. Kdor na Kranjskem nemški zná, se je tega naučil v glavnih, večidel pa še le v latinskih ali realnih šolah, ali pa je šel med Nemce se nemščine učiti.

Ako pa nemška ljudska šola kdaj, ko je bil tudi učni jezik samo nemški, skoraj nikakoršnega sadú ni obrodila, ali ga bo mar prihodnjič, ko se ji saj zdaj še ne misli v naših šolah tako velika pravica dati, kakor jo je kdaj imela? Gotovo je, da so prazno slamo mlatili naši učitelji po nemških ljudskih šolah, pa sopot jo bodo mlatili, ako se nemška tlaka na škodo mnogim drugim naukom, ki jih naši ljudje tako krvavo potrebujejo za življenje, v naše šole po željah nemškutarskih zopet vpelje.

(Dalje prihodnjič.)

Slovensko slovstvo.

„Čitavnica.“

Podučni spisi za slovenski národ. Vreduje dr. Ivan Geršak.
VII. zvezek.

Dan danes, ko si naši sovražniki prizadevajo, vse naše slovstvo z mezincem obseči, nas obveseli vsaka knjiga, ki v domači besedi nastopi pot med slovenski svet. Razveseli nas pa tem bolj, čem bolje je pisana ter duševnim potrebam našega naroda primerna. To veljá, kar bode gotovo vsak rad pritrnil, posebno o Geršakovi „Čitavnici.“

Ravno je 3. zvezek pred menó in veselo spolnujem pretresavčevo dolžnost, kajti tudi ta zvezek ni zaostal za unima, še celó prekosil ju je v marsikterem oziru. Tú je že prvi sostavek, ki nas mika. „Uspeh človeške modrosti“ se imenuje, in starešina slovenskih rodoljubov v Gradcu mu je pisatelj. Z živo besedo nas vodi po zmotah starega sveta, ter popisuje najslabše strani njegove, to je, sužnje in gledališčne borije v okresnicah (cirkusih). S strahom in milovanjem se oziramo po teh nesrečnikih, za ktere zakoni niso bili pisani in se jim je hujše od živali godilo, kar pisatelj prav na tenko popisuje. Če bi v tem lepem spisu smel kaj ovreči, bi bilo to, da se mi dozdeva, da učeni pisavec stari svet z Rimljani in Grki identificira, kar se prav dostikrat tudi drugej nahaja, česar so pa zgodovinarji krivi. Do novejših časov se zgodovina na druge narode starega sveta ni tako ozirala, kakor bi bilo treba; govorilo se je o njih ubogo malo in skoraj le Rimljani in Grki so po stari zgodovini gospodovali. Tega pa ne smemo več. Če se pa oziramo, kakor se spodobi poleg omenjenih dveh narodov tudi na druge starega sveta, se pa tudi marsiktera misel presukne. Tako na pr. ne bode g. pisavčevo mnenje obveljalo, da starim ni bila ženska prav za prav človek (str. 191), ker stari Indijani so ženske zeló čislali in ljubeznjivo ž njimi ravnali. Ženske so bile pri njih čisto proste in v njihovem zakoniku je stalo, da se ženski ne smé življenje vzeti, češ, da meč ni za-njo stvarjen, še celó s cvetico je ne smeš udariti (Weiss „Weltgeschichte“ I. 84). Dalje bi bili radi, da bi se bil pisatelj ozrl v zgodovini nekaj nazaj, ter na pr. pogledal, kje je sužnosti prvi sled in kako so prej s sužnji ravnali. On nam popisuje zmote človeškega duha v oni dôbi, ko je bilo res med Rimljani že vse oživinjeno in surovo, to je, za Cezarov, ko je denar iz vseh krajev tadanjega sveta vrel v Rim in postopinski, omehkuženi in razuzdani Rimljan ni imel družega skrbeti, kakor kako bi se bogastva in obilosti iznebil. S kratka, to je tista dôba, ko je bila nesramnost življenja do vrhunca prikupela. Zgodovina nam pa tudi pové, da so Grki s sužnji za Solona in pozneje lepo ravnali, skoraj takisto, kakor mi danes s posli. Smeli so posvečene kraje ob-

iskovati, o tadanjih praznicah se čisto izpočiti in le tadaj umorjeni biti, če jih je bilo sodstvo obsodilo. Tudi je smel sužnji tirjati, da ga izpusté iz ene službe ter ga dadó družemu gospodarju (Weiss op. c. I. 269). — Samó to malenkost opazim k temu res lepemu spisu, in ji dodam še željo, da bi g. pisatelja že v prihodnjem zvezku zopet srečali.

Če smo tú naleteli na slabosti in zmote človeškega duha, nam pa dr. Šubic v „pota človeške omike“ odgrne kreposti in moč njegovo. O celem spisu se bo smelo sojevati, kadar bode gotov, a to, kar je kritika že prej o njem rekla, veljá tudi o tem oddelku, v katerem je govorica o natoročutji starih narodov in o najdbah novega sveta in njenih (napak nje) nasledkih. O najdbah novega sveta je obširnije pisano, kar gotovo ni knjigi v kvar. Dobro bi bilo, da bi bil segel pisatelj tam, kjer o natoročutji govori, do današnjih časov, ker to bi bila za natoroljubne Slovence prav zanimiva razpravica. Lahko bi bil pisatelj to storil, ker bi se bil tudi tú lahko naslonil na Humboldtovo „kosmo“, ki to stvar obširno popisuje. Segel naj bi bil v bogati zaklad slovanske narodne poezije, in dobil bi bil marsikaj tako nježnega in visoko pesniškega, česar je pri družih narodih zastoj iskal. Ne bilo bi napak, ako bi g. pisatelj dal vés spis v posebni knjižici na svetlo in tedaj sem si svest, da te opazke ne bode pozabil. Še to naj dostavim, da ni res, dasiravno to tudi Humboldt („Kosmos“ II. 10. Stuttgart 1847) trdi, da bi Grki ne bili popisovali natore in njenih prikazni. Teokrit je neizrečeno mično in na tanko popisoval lepoto natore v pesmih, ktere imenujemo idylle (= podobice).

(Konec prihodnjič.)

Klasja z domačega polja,

ki ga izdajata po založniku O. Wagnerji v Ljubljani gospoda Jož. Jurčič in Jož. Stritar — prvi snopič je prišel ravnokar na svetlo. Na 6 pôlah obsega 1. Prešernovo življenje, 2. Pretres njegovih poezij in 3. prvi del njegovih že leta 1847. natisnjenih pesem. Dodana je temu snopiču kamnotisna dobra podoba Prešernova, ktera je dokaj bolje memo neke malane slike; tedaj nam dragocen spominek.

Življenjepiš je celó na kratko načrtan. Če tudi je resnica, kakor pisatelj sam pravi, da Prešernovo življenje je bilo „preprosto in vsakdanje“, bi nam vendar drago bilo, da bi se bilo kaj več povedalo po tvarini, ki je, razun Levičnikovega spisa v „Laibacher Zeitung“ 1849. leta, neki že nabrana, in zlasti iz onega časa, ko je Prešernovo literarno delovanje in občenje njegovo z mnogimi slovanskimi možaki, kakor s Čelakovskim, Stanko Vrazem itd. med letom 1830. in 1840. najbolj na glasu bilo. Tak popis bi večino občinstva mnogo bolj zanimal, kakor tanka preiskava, ali je bil Prešerin — v to ali unozaljubljen. Po starih „perijohah“ ki se vendar še nahajajo, bi se bilo tudi lahko za trdno izvedelo, kdaj je v gimnazijske šole prišel in kdaj jih dovršil, kakor tudi to, ali je res v Ribnici v ljudske šole hodil takrat, ko je žlahtnik njegov Valentin Prešerin ondi dekan bil, ali ne, kajti po Lesarjevem popisu „ribniške doline“, ki našteva ondašnje dekane, je bil Valentin Prešerin od leta 1819. do 1833. dekan v Ribnici, v življenjepišu se pa pravi, da je „od tod (Ribnice) 1811. leta menda prišel v Ljubljano.“ To so sicer malenkosti, vendar ker ne segajo v starodavnost in je življenjepiš slavnega pesnika že tako ubog, naj bi saj take zgodovinske črtice do resnice dognane se svetu podale. — Da bi bilo kaj literarne zapuščine Prešernove „na dvo-rišču“ zgorélo, tudi mi z gosp. življenjepišcem vred ne verjamemo; rajnki Dagarin, bivši takrat dekan v Kranji, ki je nektera pisma, odlomek v „Koledarčku“ natisnjene „Parizine“, en epigram in prevod A. Grün-ove

Národne stvari.

Slovenščina v naših šolah pod krilom dunajskih profesorjev.

Časnik „Ostdeutsche Post“ od 1. t. m. prinaša novico, da je v društvenem zboru učiteljev srednjih šol na Dunaji dne 28. u. m. pod prvosedstvom ravnatelja Pokornega imel profesor Egger govor o ravnopravnosti jezikov na srednjih šolah.

Ko bi se pri tej reči, je neki rekel, ne gledalo samo na národno, ampak tudi na pedagogično-didaktično stran, potlej bi po njegovih mislih zmešnjava v razumkih kmalu zginila. Govornik je neki obširno pretresoval znano debato kranjskega deželnega zbora, v kateri, kakor je trdil, izvedenski razpravki (fachgemässe Ausführungen) grofa Auersperga, dr. Wurzbacha, Kromerja in Deschmana vsacega šolskega človeka zelo zelo zanimajo. Na zadnje je pozval Egger vse pričujoče, naj se udeležijo debate, češ, da bo njihova mirna in izvedenska razsodba „tudi zunaj njihovega zbora“ svojo moč pokazovala. Na to so se neki udeležili profesorji Wretschko, Schmued, Grün in ravnatelj Koptzky. — Profesor Wretschko, pravi „Ostdeutsche P.“, ki je še le to leto prišel iz Ljubljane, je z objektivnostjo, spoznanja vredno, pretresal predlog „ultraslovenca“ dr. Bleiweisa tako, da mu je zbor ploskal, ko je končal. V prihodnji seji se bo neki debata nadaljevala.

Smejalo se nam je, ko smo prebrali to dunajsko novico. Profesor Egger — Wretschko in pa objektivnost proti nam Slovincem!! Mi poznamo njuno objektivnost še prav dobro iz Ljubljane, in mirne duše rečemo, da sta bila proti Slovincem najbolj takrat objektivna, ko sta si iz Ljubljane proč pomagala. Da bi ju hoteli v tej objektivnosti pač še kateri drugi enaki kulturonošci posnemati!

A kakošna je objektivnost, ki navdaja ta dva gospoda, vidi se do dobrega iz tega, da sta našla, da so govori Auerspergove stranke izvedenski. To je čast, ktere si ti gospodje sami niso lastili, ker večidel v istih govorih sami spoznavajo, da niso izvedenci. Ko bi bila gospoda profesorja res objektivno prebrala njihove govore, z lahkoma bi se bila prepričala, da ti gospodje niso ne le izvedenci, ampak da so še tako odgovarjali, kakor da bi odborovih predlogov ne bili razumeli. Zakaj njihovi govori so ali vse drugo prezirajoči slavospevi nemški kulturi, ali pa grom zoper tiste, o katerih se kramljá, da hočejo nemščino na Kranjskem „čisto pregnati.“

Ali prašamo: čemu je bilo vse le-to? Odborovi predlogi niso nikjer kratili spoštovanja nemški literaturi, in nikoli jim ni bilo na misli, da bi nemščino preganjali; saj so ji na srednjih šolah še več pravice puščali, nego slovenščini. Ravno tako je v odborovem poročilu na tanko in s številkami povedano, da imamo dovolj slovenskih učiteljev, če jih vlada le poklicati hoče, — a ti isti gospodje so se delali, kakor da tega niso slišali, pa so vsi hrup gnali, da za slovenske predmete ne bi bilo učiteljev. Pa take govornike, ki tako v dan kričé in prazno slamo mlatijo, te se drzne Egger-Wretschkova objektivnost izvedence imenovati?! Dr. Bleiweis pa, to se vé, je dunajskim sodnikom prvi „slovenski ultra.“ Grof A. Auersperg in tovarši, ki slovenščini niso privoščili nič, a nemščini vse, ti so izvedenci, — dr. Bleiweis, ki je zastopal predloge, ki nemščini privoljujejo več ko je pravo, on je slovenski ultra! In take razsodbe imenujejo na Dunaji objektivne? Takim izrekom se hvala poje in ploska? Naj gredó rakom žvižgat taki sodniki!

Prašati pa moramo vendar še te dobre dunajske gospode: čemu se vtikajo v naše reči, in kako se predrznejo soditi o zadevah našega naroda, ko ne poznajo ne jezika, ne naših okoliščin in potreb? Sutor ne ultra crepidam!

Ali jih je morebiti kdo najel in naprosil? Čudno se nam dozdeva to, da so se dunajski g. profesorji lotili te reči ravno zdaj, ko je ministerstvo prašanje poslalo do vseh šolskih ravnateljstev: ali se dajo in koliko se dajo v djanje vpeljati tisti predlogi zastran slovenščine, ktere so bili postavili slovenski domorodci v deželnem zboru kranjskem. Pa ne, ko bi bil kak dunajsk ali ljubljansk gospod, ki bi se rad skrnil za „objektivne dunajske“ hrbte, pomignil tamošnjim profesorjem, naj oddajo svoj tehtni „votum“, češ, da utegne ob svojem času prav hoditi proti kakim učiteljskim ultrasom na Slovenskem? Mi sicer nočemo brez vzroka nikogar dolžiti; al to moramo na glas in resnobno vis. vladi povedati, da, dokler bo ona zastran naše národne ravnopravnosti za svét prašala take, ki je nočejo, — dokler bo starokopitnim uradnikom in pa nemškim in nemškutarskim šolskim nadzornikom, ravnateljem in učiteljem na razsodbo dajala: ali se ima slovenščini pravica izkazovati v pisarnici in šoli, do tistihmal ne bomo imeli nobenega zaupanja, da bode bolje. Ubogo malo bomo mi jedli kruha od národne ravnopravnosti, dokler nam ga bodo naši znani nasprotniki rezali! Saj nas je skušnja mnogih let podučila do dobrega, da je zastonj cesarska beseda, zastonj ministerska zapoved, zastonj vsi ukazi, vse postave, dokler je njih izpolnjevanje v nasprotnih rokah. Ako nam tedaj vlada hoče zares pravična biti, mora premeniti — osebe.

Slovensko slovstvo.

„Čitavnica.“

Podučni spisi za slovenski národ. Vreduje dr. Ivan Geršak.
VII. zvezek.

(Konec.)

Prihodnji spis: „Obrazi iz starodavnega življenja je po Borovskem spisan po najboljših virih in zanimiv za vsakega, ki hoče nekdanje razmere z današnjimi primerjati, kajti „opposita juxta se posita ellucescunt.“

Posebno všeč mi je in gotovo z menó večini bravec Pleteršnikova: „Najstarša dôba slovenske zgodovine“, ktero vzlasti našim dijakom prav živo priporočam, da jo zopet in zopet beró. Kdor hoče drugih zgodovino brati, mora dobro lastno prej spoznati.

Tudi zoper g. Žličarjev po Lj. Šturu poslovenjeni spis: „O narodnih pesmih in pravlicah plemén slovanskih“ ne bi imel ničesa, ako bi bila vsa knjiga pred menó, in bi tedaj ne bil spis sila preobširen za „Čitavnico.“ Kolikrat, najmanj desetkrat (ker knjiga je jako obširna) bo treba trgati in trgati, predno bo vse prišlo po taci koscih med svet? Sploh bi gosp. izdatelju svetoval, da preobširnim, zlasti poslovenjenim spisom ne daja prostora, ker s tem marsikterega braveca ostraši. Gosp. Žličar pa tudi s Šturovim spisom prav ne ravná, ker veliko izpušča, in nam tedaj ni mogoče uživati lepote te res zanimive knjige. Svetoval bi mu, naj posloveni vso knjigo na tanko, in jo potem izroči ali „Matici“ ali marljivemu Janežiču ali kakor že bodi, da dobí naše občinstvo Šturovo delo celo v posebni knjigi in ne razkosano in pristriženo. Tudi naj bi dal rokopis izvedenemu slavistu v roke, ker Štur ni národnih pesmi povsod navajal in so se tedaj vrinile tù in tam pomote, katerih na prvi mahljej ni moč zaslediti. Slednjič naj gospod prestavljavec citira pesmi izvirno (to je, na pr. ruske rusko, česke česko) in še le poleg

izvirnika prestavo, kajti národní duh in pesniška lepota po prestavi čisto onemoreta.

„Kratek popis zemlje“ (V. Ogrinec) in „Pogoji življenja“ (A. Zupančič) se bodeta tudi gotovo prikupila občinstvu, kateremu je knjiga namenjena, le da je prvi sestavek tù in tam nekaj preučeno pisan, ali rajše bi djal, národ pisatelja ne bode umel. Ker za národ piše, bi radi, da bi pisatelj citate poslovenil, sicer so brez koristi, ker govori v jeziku národu neznanem. Še celó genesis I. 3. navaja: „und Gott sprach, es werde Licht“, ravno kakor da bi bil Bog svet nemški stvarjal.

Sedanjemu času prav primérna sta sestavka: „Socijalne razmere na Francozskem“ (dr. Gršak) in: „O zgodovinskem pravu“ (dr. Srnec), o katerima naj izvedeni slovenski pravniki sodijo. Dobro bi bilo, ako bi naši pravniki pisali kaj o slovanskem pravu, vzlasti prejšnjih časov. Odkar imamo tako izvrstna dela o tem predmetu, kakor so na pr. Maciejowskega: „Historya prawodawstw słowiańskich tom. I-IV. w Warszawie“ 1832–1835 (tudi nemški: Slavische Rechtsgeschichte; aus dem Polnischen übersetzt von Russ & Nawrocki. Stuttgart und Leipzig 1835) ali H. Jirečka: „Slovanské právo v Čechach a na Moravě.“ V Praž. I. zv. 1863; II. zv. 1864) in več družega, se ni bati, da bi po temi tavalili. Enaki sestavki bodo gotovo národu tako všeč, kakor mu dopadajo, to vem sam, Geršakovi članki „O županovanji“, s katerim člankom se je on národu posebno prikupil ter mu v marsikteri zadregi ustregel. — V gladkem in lepem jeziku so spisani g. Gorenčevi spisi in so tudi tako lahko umevni, da se gotovo ni bati, da bi se kje tudi neknjižnik mogel spotekniti. V enem spisu nas podučuje o zimskem spanji živali, v drugem pa o živalskem življenju v južni Ameriki, tù kakor tam prav živo in po domače, kar gotovo ni kar si bodi.

Z vsega tega se lahko posname, kako zanimive stvari donáša v svojih predelih „Čitavnica.“ O nobenem spisu se ne smé reči, da bi bil slab, a o marsikterem, da je izvrsten, kakor sem zgoraj omenjal. Želeti je tedaj, da dobí to zares podučljivo in izvrstno vredovano delo prav obilo materijalne podpore, ker duševne ima, kakor sem slišal, obilo. Naj bode tedaj ta knjiga prav živo vsem priporočana, katerim je na srcu omika našega národa.

V Gradcu 25. aprila.

Dr. G. K.

Klasja z domačega polja

1. snopič. (Konec.)

Drugi oddelek 1. snopiča pregleduje Prešernove poezije. Gosp. Stritar, ki je z natančnim znanjem vsake vrstice Prešernovih pesem in z izurjenim peresom spisal ta oddelek, sam kaže, na ktero stališče se je v tem pregledu vstopil, rekši, da na pesniku, ki ga čislamo „vse je lepo, vse ljubo, še celó njegove napake.“ Po takem je pa tudi čisto naravno, da v „oziru na našo literaturo (pesniško)“ pred Prešernom je videl le Vodnika, vrstnika Prešernovega nobenega in tudi potomca nobenega. Zato se ta sestavek res more bolj imenovati himna kakor kritika Prešernovih pesem; kritiko nahajamo le bolj v „popravnih“, ki jih pa nismo pričakovali, v 3. oddelku „Klasja“, to je, v drugem ponatisu njegovih poezij.

Da je Prešerin eden izmed naših pesnikov pravakov po samostojnosti in izvirnosti svojih idej in po dovršenosti oblike jezikove, in da je prvi lirični pesnik, to je že davno dognano, in „Novice“ so 1847. leta, ko je izdal Prešerin svojo zbirko, zeló obširno govorile o klasiku našem. Res, da je „Novični“ pretres njegovih poezij, s katerim se niso prikupile vsem čitateljem,

izviral iz veliko večje navdušenosti, kakor bolj trezna kritika Čelakowskega v „českem muzeju“ leta 1832. in Čopova v „Illir. Bl.“ leta 1833., al Prešerin je bil naš pesnik, in zato smo gorkeje pisali o njem kakor Čelakowsky, in leta 1847. je národno čutje že mnogo živejše se razodevalo kakor leta 1833., ko je vse delovanje tadanjih rodoljubov v mični „Čbelici“ le bolj zabava bila kakor globokeje národno gibanje. Ko so oči zatisnili Zojs, Linhart in Vodnik, ki so se borili za slovenščino na političnem polju (glej Vodnikove politične „Novice“, „Ilirijo oživljeno“ itd.) in v javnem življenju (glej slovenske igre v ljublj. gledišču onega časa itd.), zamrla je potem mila Slovenija; nikogar ni bilo več, ki bi bil prediral zapreke národne, kajti „Čbelarji“, sicer velike hvale vredni možaki, bili so le bolj slavisti kakor Slovani. Zato slavijo hvaležni Slovenci in bodo slavili na veke Vodnika našega prvega buditelja, a ne zavoljo samih pesem njegovih. Pesem je sicer krasna stvar; al le ena cvetlica je med družim cvetjem na národnem polju.

Ako se piše „ozir na našo mlado literaturo“ in se v takem popisu ozira celó na pesnike tujih narodov, čudno se nam dozdeva po tem to, da se ignorira mojster, ki je bil vrstnik Prešernov — Koseski, kateremu je svet izvedencev že davno vés navdušen priznal slavo, da je prvi v pesništvu odprl nam pred njim neznane, čudapolne zaklade jezika slovenskega, njegovo neizmerno krepost in veličanstvo; saj vendar vsak, ki pomni leto 1844., dobro vé, da tudi Prešerin je bil osupnjen, ko je 1844. leta prišla na dan Koseskega „Slovenija“ in da prav res se je videlo takrat, kar Latinec poje . . . „obstupere omnes, intentique ora tenebant.“ In čedalje več je bilo navdušenja o Koseskega geniju, ko so sledile druge izvirne pesmi in prevodi. To so dogodbe, ki se zamolčati ne dajo, in katerim bi se bila spodobila saj besedica, kadar se piše če tudi le memo gredé „ozir na našo mlado literaturo.“ — Radujemo se, da imamo Prešerna, v radosti do njega pa nikdar ne zabimo domačih pravakov, ako je prilika tako blizo, da govorimo celó o tujih izvrstnjakih: talijanskih, nemških itd.

Nobeden pa ni brez marog; pa kaj! saj še solnce ni brez njih. Če tudi mi ne prikladamo tistim, kateri Prešernu očitajo, da je v jeziku bil „enostransk Kranjec“ in še posebno „Gorenec“ in da je to očitno kazal s silo, s katero je vsaki besedi nakladal akcente, — da se mu je mrzilo bližanje našega jezika jeziku naših južnih bratov (Čelakowsky in Stanko Vraz sta mu v pismih 1838–1840. pa brez vspeha na srce govorila o tem), — da so njegove pesmi vse polne elizij, kar sta mu očitala Čelakowsky in Čop, in o katerih sploh Koseski trdi, da so večidel le lenoba pesnikarska, — da je Prešerin največ in najraji „zaljubljen“ pel, — da kakor je bil mojster v sonetih, ottavi rimi in terci rimi, je bil slab v distihonu itd., bili bi vendar želeli, da bi se bilo saj to opomnilo, o čem naj se ne posnema Prešerin, in to bi bilo temveč potrebno, da bi se bilo saj nekoliko opravičilo to, zakaj so se v sedanjem ponatisu delali popravki taci poezij, ktere je Prešerin sam izdal in sam skrbno pregledoval pred natisom.

To pa nas napotuje na besedo, ki se nam potrebna zdi, da jo spregovorimo v ponatisu Prešernovih poezij. Izrekati moramo tù željo, naj bi se pri popravljanju Prešernovih pesem ne segalo čez mejo, ktera nikomur ni pripuščena, — in ta meja, čez katero ne smemo, so oblike. Oblike in pravopis niso bistvena stvar; prav sta tedaj storila izdatelja, da sta zastaréle oblike premenila, na priliko: *iga*, *imu*, moški *am*, *de*, *per* itd. Take starine predelati v novine je pripuščeno, tako tudi